
PUBLIKATIES

Vlaamse en Nederlandse wetenschappers over kunst, cultuur en beleid

Wie vandaag de dag het gesprek brengt op kunstbeleid, krijgt in negen van de tien gevallen te maken met de vraag wie nu eigenlijk over het lot van de kwetsbare kunst beschikt: de overheid of de markt van kunstkopers. Bijna iedereen vindt dat ze allebei een taak hebben, maar hoe groot de invloed van beide mag zijn en hoe ze hun taken op elkaar moeten afstemmen, daarover is het goed twisten. Die twistgesprekken gaan overigens meestal over de hoofden van de kunstenaars heen: die trachten zich zo goed als ze kunnen te handhaven op de arbeidsmarkt en halen hun inkomen nu eens uit overheidssubsidies, dan weer door verkoop op de vrije markt. Tijdens de debatten dit voorjaar over het kunstbeleid in Nederland bleek hoe weinig individuele kunstenaars nog in de melk te brokkelen hebben - dat was twintig, dertig jaar geleden nog geheel anders. De instituutdirecties hebben de lobby overgenomen: het Concertgebouw, de orkestdirecties, de Vereniging van Schouwburgen, musea, conservatoria en de georganiseerde monumentenzorg werpen zich nu op als pleitbezorgers van kunst en cultuur. Dat hoeft geen verbazing te wekken, want politici rekenen steeds meer met maatschappelijke draagvlakken, minder met de argumenten van afzonderlijke indi-

viduen. Het gevolg is dat de creatieve kunstenaars zich van de politiek afwenden en wel zien waar het schip strandt.

Wetenschappers hebben de rol van kunstenaars als pleitbezorgers van kunstbeleid ten dele overgenomen. Ten dele, want er bestaat ook een type *freischwebende Intelligenz* dat in een niets ontziende drift objectiveerbare en controleerbare kennis tracht te vergaren en overal vraagtekens bij plaatst. Beide typen auteurs zijn vertegenwoordigd in de wetenschappelijke beschouwingen over cultuurpolitiek en kunstbeleid.

Onder redactie van de Vlaamse publicist Dirk Diels verscheen onlangs een bundel artikelen over kunst, cultuur en beleid onder de titel *Schoonheid, smaak en welbehagen. Opstellen over kunst en culturele politiek*. Dat dit boek verscheen is mede het gevolg van de omstandigheid dat de wetenschappelijke discussie over kunstbeleid zich nu ook in alle hevigheid op Vlaams grondgebied afspeelt. Die discussie werd twee jaar geleden plotseling heviger, toen de Vlaamse econoom Paul de Grauwe zijn boek *De Nachtwacht in het donker* publiceerde. In dat boek breekt hij een lans voor grotere zeggenschap van cultuurconsumenten. De Grauwe wil af van een overheid die door bepaalde zaken te subsidiëren, en andere niet, in zekere zin een eigen voorkeur doet gelden en zich bijgevolg paternalistisch opstelt. Hij wil meer zeggenschap over het cul-

tuurbestel aan de kant van de gebruikers, bijvoorbeeld door de producentensubsidies te vervangen door consumentensubsidies. Met andere woorden, een *voucher* systeem: wie naar toneel gaat brengt subsidie naar het desbetreffende toneelgezelschap: als er niemand komt krijgt dat gezelschap ook geen subsidie.

De aanval op het volume en de inrichting van het subsidiestelsel - in het algemeen, in Vlaanderen - werd dus ingezet door De Grauwe, een onmiskenbaar *freischwebende* wetenschapper. De wetenschappers die een zeker engagement met de traditie van het kunstbeleid tonen, voelden zich direct tot de verdediging geroepen. Het is overal hetzelfde en dus verloopt het wetenschappelijk discours in Nederland en Vlaanderen ook langs dezelfde lijnen. Was er misschien nog sprake van een ongelijktijdig verloop, dan wordt dat ook steeds minder. Het boek van Diels levert in dat opzicht het bewijs: in Vlaanderen en Nederland spelen nu ongeveer dezelfde problemen inzake kunstbeleid.

In *Schoonheid, smaak en welbehagen* worden zes „multidisciplinaire opstellen over cultuurpolitiek in de postmoderniteit” aangeboden. De titel die als paraplu boven dat halve dozijn stukken fungeert, doet denken aan die van het boek *Schoonheid, welzijn, kwaliteit* van Warna Oosterbaan, dat ik eerder besprak in *Ons Erfdeel* (34ste jaargang, nr. 3, 1991). Misschien een opzettelijke

révérence, maar het grote verschil zit hem er toch in dat Oosterbaan zijn begrippen als grondslagen voor kunstbeleid in een duidelijke historische opeenvolging presenteert. Daarentegen worden de elementen schoonheid, smaak en welbehagen in het onderhavige boek, en dan vooral in het opstel van de Gentse rechtsfilosoof en ethicus Koen Raes, als contemporaine zaken behandeld. Hij en zijn landgenoot en andragoloog Renaat Roels worstelen als geëngageerde wetenschappers met de legitimiteitsvraag die achter het kunstbeleid verscholen gaat. Schoonheid is wel alom aanwezig, maar wordt niet weerspiegeld in welbehagen voor iedereen. Smaak is een mensenzaak en omdat de positie van mensen in de hiërarchisch opgetrokken samenleving verschillend is, verschillen ook de smaken. Bourdieu, de specialist op het terrein van smaakvorming in relatie tot maatschappelijke klasse, is in het boek sterk aanwezig en lijkt zijn stempel vooral op de Vlaamse geleerden te drukken. Eén dezer spreekt nog van het „valse bewustzijn” dat wordt opgeroepen door de amusementsindustrie. Het is de oude theorie dat er cultuurkapitalisten zijn die inspelen op de onechte behoeften van lagere klassen en zo het zicht van de massa op authentieke schoonheid benemen. Daarmee wordt een koppeling gelegd tussen het klassegebonden smaakoordeel en de klassieke theorie over bewustzijnsmanipulatie waarmee de *Frankfurter Schule* destijds naam maakte.

In Nederland is Bourdieu ook een inspiratiebron voor kunsttheoretici en beleidsmakers. Vooral Oosterbaan Martinius en De Swaan hebben hem gebruikt om te laten zien dat maatschappelijke representatie en artistieke deskundigheid op gespannen voet met elkaar kunnen komen als het gaat om zaken van kunstbeleid dat door subsidie wordt gevoed. Beide auteurs reppen echter niet van een „vals bewustzijn”. Oosterbaan Martinius houdt het in zijn genoemde boek nog op een alge-

meen probleem van stijlverscheidenheid, waardoor smaakconkerheid onder de mensen in het land kan optreden. De Swaan accentueert in zijn boekje *Kwaliteit is klasse* het klasseverschil sterker: hij constateert dat smaakoordeelen verder uiteen kunnen lopen naarmate men vertegenwoordigers van meer maatschappelijke klassen bij dit onderwerp betreft. Terzelfdertijd stelt hij vast dat een klein groepje mensen dat zeker niet gelijk verdeeld is over alle klassen van de samenleving, een zeer grote greep op dat kunstbeleid heeft. Maar verder dan deze waarnemingen komen De Swaan en Oosterbaan eigenlijk niet. Zij bezien de zaken vanuit een zijperspectief en constateren dat wat voor de één een oplossing kan zijn (kunst is nu eenmaal elitair en kwaliteit verdraagt zich niet met democratische inspraakprocedures), voor de ander kennelijk een probleem is (het zijn belastingcenten, dus moet iedereen daarvan in gelijke mate profiteren en moeten alle smaken vertegenwoordigd zijn in het kunstbeleid). De geëngageerde wetenschappers Raes en Roels trachten wel met zeer concrete aanbevelingen te komen, op grond waarvan het Vlaamse kunstbeleid gestalte zou kunnen krijgen. Zij vinden de Nederlandse politicoloog Blokland aan hun zijde die zich een verklaard tegenstander van De Grauwe toont. Blokland vertrouwt de overheid nog een klassieke rol in cultuurparticipatie toe. Die rol is nodig omdat de markt niet in staat is individuen zich naar alle richtingen te laten ontplooiën. Dat betekent de bevordering van de „culturele competentie” door scholing, kunsteducatie zodat men het aanbod kan begrijpen en waarderen.

De Nederlandse socioloog Ton Bevers behoort weer tot de *freischwebende* wetenschappers. Hij laat in zijn bijdrage zien hoe *captains of industry*, kunstorganisatoren en overheidsfunctionarissen van cultuur een gemene zaak maken. Het decor waartegen zich de georganiseerde cultuur afspeelt, is dat van de grote stad, waarmee het be-

leidsgedrag rondom de kunsten op mondiaal niveau een uniforme aanblik krijgt. Bevers ziet dit proces als onvermijdelijk - het is eigen aan de vorming van een „cultureel-industrieel complex” als opvolger van het militair-industrieel complex, maar hij hoopt toch dat het hanteren van dezelfde spelregels niet leidt tot een vereenzelviging van doelstellingen in bedrijfsleven, kunstwereld en overheid. De beste stukken uit het boek zijn geschreven door de Vlaamse socioloog Rudi Laermans en de Nederlandse econoom (tevens beeldend kunstenaar) Hans Abbing. Abbing gaat in op het economische begrip extern effect, dat hij zowel in sociologisch als in historisch perspectief uitbreidt. Voor een econoom een tamelijk unieke manier van werken, dacht ik. Abbing heeft een zeer lenige geest, die het vermogen tot associëren en verbanden leggen rijkelijk bezit. Hij ziet de rol van de overheid in het geheel niet in functies van steun aan het publiek of aan de kunstenaars (zoals de geëngageerde wetenschappers Blokland, Raes en Roels doen). Die steun ziet hij in termen van artistieke innovatie: een element van kunstbeoefening dat niet alleen de kunsten vooruit helpt, maar ook „de samenleving”, omdat mensen gebaat zijn bij een voortgaande ontwikkeling van cultuur. En die voortgaande ontwikkeling is met puur consumeren niet te bewerkstelligen.

Laermans voert een prachtige polemiek met De Grauwe die hij ervan beschuldigt kwaliteit alleen langs kwantitatieve weg (de kunst waarvoor de meeste belangstelling wordt getoond moet gesteund) vast te stellen. Aan de hand van het begrip openbaarheid breekt hij een lans voor de inzet van inhoudelijke overwegingen als het gaat om kunstpolitiek. Met historisch materiaal geeft Laermans aan dat er een geleidelijke overgang heeft plaatsgevonden van politieke debatten die op inhoudelijke argumentatie waren gebaseerd naar een type politieke besluitvorming dat zich laat beïn-

---

PUBLIKATIES

---

vloeden door het getal: de te verwachten instemming bij het electoraat. Uiteraard komt het contrast tussen beide vormen van politiek het scherpst naar voren bij zoiets inhoudelijks als kunst en cultuur.

Dirk Diels heeft een goed initiatief genomen. Hij heeft een aantal Vlaamse en Nederlandse wetenschappers laten schrijven over cultuurbeleid: drie Vlamingen, drie Nederlanders. De gemengde samenstelling laat duidelijk zien waar de verschillen en de overeenkomsten zitten in het denken over kunstbeleid in de twee landen. Als ik één bedenking heb, dan geldt die het gebrek aan empirisch materiaal. De zes heren dreigen een zó hoogdravende discussie met elkaar te voeren, dat de betrokkenen - dat zijn dan voornamelijk de kunstenaars en de kunstliefhebbers - geheel uit het zicht raken. Vooral de geëngageerde wetenschappers doen veel uitspraken die ik nog wel eens zou willen natrekken. Zo beweert Roels dat het mannelijk ideaal bij de jongste generaties zich reeds van het traditionele macho-beeld heeft verwijderd (p. 164). In een onderzoek naar hip-hopcultuur heeft de communicatie-wetenschapster Mir Wermuth echter vastgesteld, dat het machogedrag zelfs in „dwarze” subculturen aan het toenemen is. In haar proefschrift constateert Mieke de Waal soortgelijke ontwikkelingen in een meer algemene setting: de school. Een en ander neemt niet weg dat de beschou-

wingen over het algemeen naast opiniërend ook informatief zijn.

Cas Smithuijsen

DIRK DIELS (samenstelling), *Schoonheid, smaak en welbehagen. Opstellen over kunst en culturele politiek*. Met bijdragen van Hans Blokland, Rudi Laermans, Ton Bevers, Koen Raes, Renaat Roels en Hans Abbing, VZW Kultuur-Werk en Dedalus, Antwerpen, 1992, 230 p.

De Franse Nederlanden 1992

Tot dusver bevatte het *Jaarboek De Franse Nederlanden* groten-deels historische artikelen; de aflevering 1992 echter geeft een heel ander beeld: nu primeert de belangstelling voor actuele problemen. De realisatie van de interne markt in Europa zal daar niet vreemd aan zijn. Een van de auteurs formuleert het heel kras: „1992, c'est un peu l'an mil” (p. 204). Toch zou het overdreven zijn de consequenties van de ééngemaakte Europese markt de rode draad van dit jaarboek te noemen. Daarvoor bekijken de auteurs hun onderwerp nog te weinig vanuit een grensoverschrijdende invalshoek.

Wie dat wèl doet, is Filip Boury. Hij behandelt de ecologische problemen in de Frans-Belgische grenszone. Door het praktisch totaal ontbreken van op elkaar afgestemde informatie is dit geen sinecure. Toch geeft Boury een duidelijk overzicht van de ruimtelijke ordening, de aanpak van de waterverontreiniging, de afvalverwerking en de strijd tegen de luchtverontreiniging aan beide zij-

den van de grens. Het ijverig wroeten van de mens blijkt de ecologie aanzienlijk te hebben geschaad. De auteur toont aan hoe alleen een grensoverschrijdende aanpak hier wat aan kan doen. Helaas bemoeilijken nog te veel factoren zo'n interactie tussen Noord-Frankrijk en Vlaanderen. Boury geeft niettemin suggesties voor een daadwerkelijke samenwerking.

Fundamenteel is de bijdrage van Claude Wagnon. Hij gaat na hoe een administratieve creatie van het centrale gezag (de oprichting van de regio Nord-Pas-de-Calais in 1972) in vrij korte tijd geleid heeft tot een proces van lokale bewustwording.

Economische aspecten komen aan bod in de bijdragen van Jean-Louis Hotte en Vincent Piédanna over de arbeidsmarkt in de regio Nord-Pas-de-Calais, van Jo Libeer over de economische samenwerking tussen Noord-Frankrijk en West-Vlaanderen, en van André Delattre over de problemen van de landbouw in het Noorden van Frankrijk. Paul Vermeulen presenteert het visionaire plan dat de Rotterdammer Rem Koolhaas ontwierp voor het Centre International d'Affaires in Rijsel. Dit nieuwe stuk stad integreert de TGV in het stedelijke leven. Over deze TGV en de Eurotunnel rapporteert Jan van Etten. Straks ligt Rijsel nog een half uur van Brussel, een uur van Parijs en een kleine twee uur van Londen!

Enkele bijdragen zijn gewijd